ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

УДК 343.261:355.01
DOI https://doi.org/10.51989/NUL.2026.4.33

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В КРИМІНАЛЬНИХ КОДЕКСАХ ІНШИХ КРАЇН

Білиба Ангеліна Віталіївна,
orcid.org/0009-0002-8012-0231
аспірантка кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання для проходження військової служби в кримінальних кодексах іноземних держав. Актуальність теми зумовлена реаліями сучасних збройних конфліктів і, зокрема, воєнним станом в Україні, де відповідний механізм було запроваджено Законом України № 3687-IX від 08.05.2024.

У світовій практиці такі інструменти, як правило, застосовуються лише в умовах гострої потреби в особовому складі під час війн. Автор виділяє чотири основні моделі: повну відсутність спеціального інституту, спеціальне звільнення у воєнний час, альтернативні форми покарання через військову службу (штрафні підрозділи) та разові акти помилування. У більшості демократичних країн (США, держави Західної Європи, Канада, Австралія) законодавство не передбачає спеціального механізму, який би перетворював військову службу на альтернативу кримінальному покаранню. Військова служба тут розглядається як добровільна діяльність, що вимагає високих моральних і дисциплінарних якостей. Застосовуються лише загальні інститути умовного звільнення (parole/libération conditionnelle) з акцентом на реабілітацію, а також епізодичні акти помилування.

Історично, під час світових війн, у Франції, Німеччині, Італії, Великій Британії та США практикувалося залучення засуджених до армії через спеціальні або штрафні підрозділи. Однак після закінчення конфліктів такі практики були відкинуті як такі, що суперечать принципам гуманізму, індивідуалізації покарання та рівності. Сучасні системи в цих країнах орієнтовані на загальне умовне звільнення без прив'язки до військової служби. Особливий інтерес становить досвід Ізраїлю, де обов'язкова військова служба є важливою частиною соціалізації та національної безпеки, але й там немає системного механізму «викупу провини» через армію – діє стандартна система parole з ретельною оцінкою ризиків.

Український механізм на сьогодні виглядає винятковим. Він дозволяє швидко поповнювати Збройні Сили, водночас передбачаючи низку обмежень (виключення тяжких злочинів, служба в штурмових підрозділах, можливість умовного зняття судимості). Порівняння з іноземним досвідом показує як сильні сторони цього підходу, так і вразливі місця – насамперед ризики рецидиву та етичні питання. На основі аналізу сформульовано рекомендації щодо вдосконалення: посилення контролю та пробаційного нагляду після служби, розширення критеріїв виключення, чіткіша процедура оцінки мотивації, запровадження програм соціальної реінтеграції та гармонізація з міжнародними стандартами (ЄСПЛ, Венеційська комісія).

Таким чином, дослідження підкреслює, що спеціальне звільнення для військової служби залишається винятком, зумовленим війною. Для України важливо не лише зберегти мобілізаційний потенціал механізму, але й мінімізувати правові та етичні ризики, забезпечуючи баланс між потребами оборони та фундаментальними принципами кримінального права.

Ключові слова: *умовно-дострокове звільнення, військова служба, кримінальне право, порівняльно-правовий аналіз, зарубіжний досвід, воєнний стан, реінтеграція, рецидивізм.*

Bilyba Anhelina. Release from serving a sentence for military service under the criminal codes of other countries

The article examines the institution of conditional early release from serving a sentence for military service in the criminal codes of foreign states. The relevance of the topic is determined by the realities of modern armed conflicts and, in particular, the martial law in Ukraine, where a similar mechanism was introduced by Law №. 3687-IX of 08.05.2024.

In global practice, such instruments are generally applied only in conditions of acute need for personnel during wars. The author identifies four main models: the complete absence of a special institution, special release in wartime, alternative forms of punishment through military service (penal units), and individual acts of amnesty or pardon. In most democratic countries (the USA, Western European states, Canada, Australia, etc.), legislation does not provide for a special mechanism that would turn military service into an alternative to criminal punishment. Military service is viewed as a voluntary activity that requires high moral and disciplinary qualities. Only general institutions of conditional release (parole/libération conditionnelle) are used, with an emphasis on rehabilitation, along with occasional acts of pardon.

Historically, during the world wars, France, Germany, Italy, Great Britain, and the United States practiced the involvement of convicts in the army through special or penal units. However, after the end of the conflicts, such practices were rejected as incompatible with the principles of humanism, individualization of punishment, and equality. Modern systems in these countries focus on general conditional release without any connection to military service. The experience of Israel is of particular interest: compulsory military service is an important element of socialization and national security, but even there is no systematic mechanism for "atoning for guilt" through the army – a standard parole system operates with careful risk assessment.

The Ukrainian mechanism currently appears exceptional. It enables rapid replenishment of the Armed Forces while providing a number of restrictions (exclusion of serious crimes, service in assault units, and the possibility of conditional removal of a criminal record). Comparison with foreign experience reveals both the strengths of this approach and its vulnerabilities – primarily the risks of recidivism and ethical concerns. Based on the analysis, recommendations for improvement have been formulated: strengthening control and probationary supervision after service, expanding exclusion criteria, a clearer procedure for assessing motivation, the introduction of social reintegration programs, and harmonization with international standards (ECHR, Venice Commission).

Thus, the study emphasizes that special conditional early release for military service remains an exception caused by war. For Ukraine, it is important not only to preserve the mobilization potential of the mechanism but also to minimize legal and ethical risks, ensuring a balance between defense needs and the fundamental principles of criminal law.

Key words: *conditional early release, military service, criminal law, comparative legal analysis, foreign experience, martial law, reintegration, recidivism.*

Вступ. В умовах збройної агресії проти України особливої актуальності набувають питання забезпечення обороноздатності держави та пошуку правових способів залучення додаткового людського ресурсу до проходження військової служби. Одним із таких способів стало запровадження в кримінальному законодавстві України спеціального виду умовно-дострокового звільнення від відбування покарання – для проходження військової служби та безпосередньої участі в обороні України. Відповідні положення були запроваджені Законом України від 08.05.2024 № 3687-IX, яким визначено особливі підстави та порядок застосування такого звільнення.

Порівняння українського законодавства із зарубіжними правовими моделями має практичне значення і для подальшого вдосконалення вітчизняного законодавства. Водночас запозичення окремих положень іноземного законодавства має здійснюватися з урахуванням особливостей правової системи України, умов воєнного стану, принципів індивідуалізації покарання, гуманізму та справедливості, а також необхідності забезпечення належного рівня безпеки суспільства. Тому важливим є не лише встановлення факту існування подібних правових механізмів за кордоном, а й визначення можливостей та меж використання відповідного досвіду в українських реаліях.

З огляду на зазначене, дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання звільнення засуджених від відбування покарання у зв'язку з проходженням військової служби дає можливість глибше розкрити особливості запровадженого в Україні механізму, виявити його специфіку та окреслити можливі напрями подальшого вдосконалення кримінального законодавства.

Мета статті – проаналізувати моделі правового регулювання умовно-дострокового звільнення від відбування покарання для проходження військової служби в законах інших держав з метою оцінки їх ефективності та формулювання пропозицій щодо імплементації корисних елементів в законодавстві України.

Результати дослідження. У світовій практиці механізми умовно-дострокового звільнення (або аналогічних інструментів) засуджених для участі у військовій службі застосовуються переважно в умовах збройних конфліктів або гострої потреби в особовому складі. Аналіз наявних підходів дозволяє виділити чотири основні моделі, а саме: повна відсутність інституту, спеціальне звільнення у воєнний час, альтернативні форми виконання покарання через службу та індивідуальне помилування або спеціальні акти.

У більшості демократичних держав з розвиненою системою кримінального права (США, країни Західної Європи, Канада, Австралія тощо) законодавство принципово не передбачає спеціального механізму умовно-дострокового звільнення засуджених саме для проходження військової служби [10, с. 112–115]. Військова служба розглядається як добровільна діяльність, що вимагає високого рівня дисципліни, моральних якостей та відповідності етичним стандартам, а не як альтернатива покаранню. Сучасне право цих держав допускає лише загальні механізми умовно-дострокового звільнення (parole) незалежно від військової служби або разові акти помилування, але не спеціальні норми, прив'язані до набору в армію.

Спеціальне звільнення на період воєнного стану або мобілізації передбачає тимчасове умовно-дострокове звільнення засуджених від відбування покарання за умови безпосередньої участі у військовій службі чи бойових діях. Найближчим до українського механізму (запровадженого Законом № 3687-IX) є підходи, що містять чіткі обмеження щодо категорій злочинів, обов'язковий контроль та інтеграцію звільнених у спеціальні підрозділи. Українське регулювання включає виключення певних тяжких злочинів, проходження служби в штурмових підрозділах та можливість умовного зняття судимості після завершення служби. Такий підхід спрямований на баланс між публічним інтересом у поповненні армії та дотриманням принципів кримінального права, хоча й викликає дискусії щодо ризиків рецидиву та етичних аспектів [16, с. 201].

У деяких державах (зокрема, історично в період світових війн) існувала практика заміни тюремного ув'язнення на альтернативну форму покарання у вигляді військової служби в спеціальних підрозділах (наприклад, штрафні батальйони чи некомбатантські формування) [12, с. 156–160]. Такі моделі передбачали не повне звільнення, а переведення засуджених до військової дисципліни з можливістю дострокового зняття судимості за вислугу чи особливі заслуги. Сучасні приклади цієї моделі рідкісні, оскільки більшість держав відмовилися від таких практик через суперечність принципам індивідуалізації покарання та гуманізму [1, с. 89].

Індивідуальне помилування або спеціальні акти базуються на разових актах помилування (amnesty або pardon) від глави держави чи парламенту, що застосовуються до певних категорій засуджених з умовою подальшої військової служби. Історично такі акти видавалися в період воєн для поповнення армії, але без системного законодавчого регулювання [6, с. 67–70]. У сучасних умовах ця модель використовується епізодично, переважно для окремих осіб або груп, і не передбачає масового механізму, як у випадку спеціального звільнення у воєнний час.

Порівняльний аналіз моделей свідчить, що спеціальне звільнення у воєнний час (модель 2) є найбільш адаптованою до сучасних викликів України, оскільки поєднує швидке поповнення Збройних Сил із певними правовими гарантіями та обмеженнями. Водночас досвід інших держав

підкреслює необхідність посилення контролю, психологічної та соціальної реабілітації звільнених, а також чіткого визначення категорій неприйнятних злочинів для уникнення ризиків порушення принципів справедливості та гуманізму [8, с. 134].

Аналіз іноземного досвіду регулювання умовно-дострокового звільнення (або аналогічних механізмів) засуджених для проходження військової служби свідчить про його епізодичний характер, зумовлений переважно гострою потребою в особовому складі під час світових війн. У мирний час більшість держав відмовилися від таких практик через суперечність принципам гуманізму, індивідуалізації покарання та рівності.

У країнах континентальної правової системи інститут спеціального звільнення засуджених для військової служби історично застосовувався в періоди масової мобілізації, але не отримав постійного закріплення в кримінальному законодавстві.

У Франції під час Наполеонівських війн та Першої світової війни практикувалося залучення засуджених до армії з можливістю дострокового зняття покарання за вислугу або особливі заслуги. Зокрема, у Першій світовій війні французька армія формувала спеціальні підрозділи, куди направлялися військовослужбовці, засуджені за дисциплінарні порушення, а також цивільні злочинці, яким пропонувалася альтернатива ув'язненню [5, с. 45–52]. Сучасне французьке кримінальне право не передбачає механізму умовно-дострокового звільнення саме для військової служби; звільнення умовне (libération conditionnelle) застосовується загально, незалежно від військового статусу, з акцентом на реабілітацію та контроль [9, с. 120–125].

У Німеччині в період Першої та Другої світових війн існували штрафні батальйони, куди направлялися солдати за дисциплінарні злочини або цивільні засуджені з можливістю «викупити провину». Після 1945 року така практика визнана несумісною з принципами Основного закону та гуманістичними нормами кримінального права, проте сучасне німецьке законодавство не містить спеціальних норм про звільнення для служби в армії [14, с. 78–85].

В Італії під час об'єднання Італії (Рісорджименто) формувалися підрозділи з ув'язнених та революціонерів, яким обіцяли амністію за службу. У Другій світовій війні подібні практики були епізодичними. Сучасний італійський кримінальний кодекс не передбачає такого механізму; умовно-дострокове звільнення регулюється загальними нормами, без прив'язки до військової служби [2, с. 156–162].

У країнах Центрально-Східної Європи досвід подібних механізмів обмежений історичними періодами війн. У Польщі під час Другої світової війни (в еміграційній армії Андерса та Армії Крайовій) залучалися звільнені з таборів, але це не було системним звільненням з кримінальних покарань. Сучасне польське кримінальне право передбачає умовно-дострокове звільнення за загальними правилами, без спеціальних норм для військової служби. У воєнний час можливе застосування амністії або помилування, але не масове звільнення для мобілізації [15, с. 89–97].

У Литві та інших балтійських країнах аналогічні практики відсутні в сучасному законодавстві; кримінальні кодекси фокусуються на реабілітації, а військова служба – добровільна. Історично в період міжвоєнних конфліктів або після 1990-х таких механізмів не фіксувалося [7, с. 67–70].

У країнах загального права спеціальне звільнення засуджених для військової служби застосовувалося лише історично, в періоди світових війн, і не закріплене в постійному законодавстві. Так, у Великій Британії під час Першої світової війни існувала практика вербування ув'язнених з пропозицією зменшення терміну за службу на фронті. Після війни такі програми визнані несумісними з принципами правової держави. Сучасне право передбачає умовне звільнення незалежно від військової служби [10, с. 112–118; 4, с. 170–175].

Порівняльний аналіз свідчить, що спеціальне умовно-дострокове звільнення для військової служби – виняток, зумовлений війною, і в сучасних демократичних державах замінено загальними механізмами умовного звільнення з посиленим контролем. Це підкреслює необхідність для України посилити гарантії (контроль, ре-

абілітацію, обмеження категорій злочинів) для уникнення ризиків порушення принципів кримінального права [15, с. 45–50].

Ізраїль є унікальним прикладом держави з обов'язковою військовою службою (conscription) для більшості громадян, де військова служба розглядається як ключовий елемент соціалізації та національної безпеки. У сучасному ізраїльському кримінальному праві (Penal Law 5737–1977 та Parole Act 2001) існує система умовно-дострокового звільнення (parole), яка регулюється Prisoners Rehabilitation Authority (PRA). Засуджений, який відслужив не менше 2/3 терміну (для вироків понад 6 місяців), може подати заяву до parole board, яка оцінює ризик рецидиву, потенціал реабілітації та перспективи реінтеграції. У 2018 році внесено поправки для розширення механізму на короткі терміни (3–12 місяців), за винятком осіб, що становлять загрозу національній безпеці [3, с. 12; 18, с. 45–50].

Проте спеціального механізму умовно-дострокового звільнення засуджених саме для проходження військової служби в IDF (далі – Israel Defense Forces) наразі законодавчо не врегульовано. Військова служба є обов'язковою, а не альтернативою покаранню. Засуджені за кримінальні злочини (включаючи військові правопорушення) після відбуття терміну можуть бути реінтегровані в суспільство, але відсутність повного сертифікату про службу часто ускладнює працевлаштування та соціальний статус. У випадках військових злочинів, наприклад, дезертирство, покарання включає військові в'язниці, але після звільнення не передбачено «викупу провини» продовженням служби як системної норми [13, с. 89–95; 11, с. 201].

У контексті тривалого конфлікту застосовуються окремі механізми адміністративного затримання (для "security prisoners"), але це стосується утримання без вироку, а не звільнення для служби. Загалом ізраїльська модель підкреслює реабілітацію та контроль після звільнення, без прив'язки до армії як інструменту поповнення особового складу [3, с. 12].

Таким чином, спеціальне умовно-дострокове звільнення для військової служби це виняток, зумовлений війною, і в сучасних демократичних державах, включаючи Ізраїль, замінено загальними механізмами умовного звільнення з посиленим контролем. Це підкреслює необхідність для України посилити гарантії (контроль, реабілітацію, обмеження категорій злочинів) для уникнення ризиків порушення принципів кримінального права [15, с. 45–50].

Порівняльний аналіз моделей правового регулювання умовно-дострокового звільнення засуджених для проходження військової служби в іноземних державах свідчить про переважну відсутність постійних механізмів такого звільнення в сучасних демократичних країнах. Історичні приклади (Франція, Німеччина, Італія та Велика Британія під час світових війн) були тимчасовими, зумовленими масовою мобілізацією, і після війни визнані несумісними з принципами гуманізму, рівності та невідворотності покарання [10, с. 112–118; 15, с. 578–582]. Сучасні системи умовного звільнення (parole/ libération conditionnelle) у цих країнах є загальними, незалежними від військової служби, з акцентом на реабілітацію, контроль та оцінку ризику рецидиву [9, с. 45–50; 15, с. 89–97]. Навіть в Ізраїлі, де обов'язкова військова служба є нормою, спеціальний механізм звільнення для набору в армію відсутній; parole застосовується за загальними правилами після відбуття частини терміну, без прив'язки до IDF [18, с. 12; 17, с. 45–50].

Український механізм, запроваджений Законом № 3687-IX від 08.05.2024, є винятковим у сучасному світі та відповідає гострій потребі в особовому складі під час повномасштабного вторгнення. Він поєднує швидке поповнення Збройних Сил з елементами гуманізму (виключення тяжких злочинів, обов'язкова служба в штурмових підрозділах, можливість умовного зняття судимості після завершення контракту) [22]. Водночас іноземний досвід дозволяє виділити потенціал імплементації, обмеження та пропозиції вдосконалення.

Іноземний досвід (переважно загальні системи parole) демонструє ефективність таких елементів, які можна адаптувати до українського законодавства. Зокрема, йдеться про посилений індивідуальний контроль та оцінку ризику рецидиву через parole boards у США, Великій Британії та

Ізраїлі – з оцінкою психологічного стану, мотивації та соціальної адаптації перед звільненням [15, с. 134–140; 18, с. 12]. Не менш важливим є обов'язкова реабілітація та соціальний нагляд після служби за європейськими моделями probation – психологічна підтримка, моніторинг поведінки та поступова інтеграція в суспільство після завершення контракту [15, с. 89–97; 4, с. 45–50]. Доцільно також розширити чіткі критерії виключення категорій осіб (наприклад, загроза національній безпеці в Ізраїлі чи корупційні злочини) – це вже частково реалізовано в Україні, але можна вдосконалити на основі європейських стандартів [18, с. 12]. Нарешті, історичні приклади альтернативних форм покарання через службу (штрафні підрозділи) підкреслюють важливість спеціальних підрозділів з посиленою дисципліною та контролем [14, с. 78–85; 2, с. 156–162].

Ці елементи можуть підвищити ефективність українського механізму, зменшити ризики рецидиву та забезпечити баланс між публічним інтересом і правами людини.

Пряме запозичення іноземних моделей неможливе через принципові відмінності. У демократичних державах (як континентальної, так і загальної правової системи) військова служба – добровільна або обов'язкова (як в Ізраїлі), але ніколи не розглядається як альтернатива покаранню, щоб не порушувати принцип невідворотності покарання та гуманізму [9, с. 120–125; 3, с. 170–175]. Відсутність аналогічного механізму навіть у країнах з тривалими конфліктами (Ізраїль) свідчить, що обов'язкова служба погано поєднується з «викупом провини» через армію [17, с. 45–50]. Крім того, механічне копіювання могло б призвести до порушення ст. 3, 5, 6 Європейської конвенції з прав людини (заборона катувань, право на справедливий суд, принцип індивідуалізації покарання), що робить імплементацію без суттєвої адаптації проблематичною [4, с. 45–50].

На основі проведеного порівняльного аналізу та наукових досліджень вітчизняних учених доцільно запропонувати низку напрямів удосконалення інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання для проходження військової служби. Насамперед потребує посилення система контролю за особами після завершення військової служби. Зокрема, пропонується запровадити механізм обов'язкового нагляду, аналогічний пробації, який передбачав би моніторинг поведінки звільнених осіб протягом 1–2 років, психологічний супровід, а також взаємодію з органами пробації з метою запобігання рецидиву та сприяння їхній успішній реінтеграції в суспільство [2, с. 89–97; 20, с. 1–5].

Окремої уваги потребує вдосконалення критеріїв застосування цього виду звільнення. Доцільним є розширення переліку злочинів, за вчинення яких застосування такого механізму має бути виключене, зокрема щодо злочинів проти основ національної безпеки, корупційних кримінальних правопорушень високого рівня та сексуальних злочинів проти неповнолітніх, що відповідає підходам, сформованим у законодавстві Ізраїлю та європейських держав [18, с. 12]. Водночас, як зазначає Ясеницький Ю.І., необхідно чіткіше визначити передумови й підстави звільнення, а також виключити можливість його застосування до осіб із високим ризиком повторного вчинення тяжких насильницьких злочинів. Науковець також обґрунтовує необхідність більш ретельної оцінки мотивації засудженого та його придатності до військової служби із залученням військово-лікарської комісії та психологічного обстеження [23, с. 135–140].

Подальшого вдосконалення потребує і процедура прийняття рішення про умовно-дострокове звільнення. Доцільним видається посилення ролі спеціальної комісії при суді за аналогією з інститутом parole, яка здійснювала б комплексну оцінку мотивації особи, рівня ризику повторного кримінального правопорушення та інших обставин, що мають значення для прийняття рішення. Крім того, доцільно передбачити обов'язкове врахування висновків психолога або психіатра, а також представника Збройних Сил України [15, с. 134–140]. Водночас Мельник Я.Я. та Павлова Т.О. обґрунтовують необхідність посилення ролі суду шляхом обов'язкового врахування оцінки ризику рецидиву та висновку командира військової частини [19, с. 1–6; 21, с. 1–5].

Важливим напрямом удосконалення є законодавче закріплення чітких підстав для скасування умовно-дострокового звільнення. Такий механізм повинен передбачати повернення особи до відбування невідбутої частини покарання у разі дезертирства, систематичних дисциплінарних порушень або вчинення нового кримінального правопорушення. На необхідності нормативного врегулювання цього питання наголошує Тютюгін В.І., який також звертає увагу на доцільність поширення механізму умовно-дострокового звільнення не лише на покарання у виді обмеження чи позбавлення волі, а й на окремі інші види покарань, зокрема виправні роботи [22, с. 1–10].

Не менш важливим є створення ефективної системи соціальної підтримки осіб після завершення військової служби. Доцільно передбачити комплексні програми реінтеграції, що включатимуть забезпечення житлом, сприяння працевлаштуванню, психологічну допомогу та інші заходи соціальної адаптації, які сприятимуть зменшенню ризику повторної злочинної поведінки та соціальної маргіналізації [4, с. 45–50; 19, с. 1–6; 21, с. 1–5].

Водночас подальший розвиток цього інституту має здійснюватися з урахуванням міжнародних стандартів у сфері прав людини. Доцільним є врахування рекомендацій Венеційської комісії та практики Європейського суду з прав людини щодо забезпечення справедливого балансу між публічним інтересом, пов'язаним із потребами оборони держави в умовах воєнного стану, та гарантіями прав людини, принципами індивідуалізації кримінальної відповідальності, гуманізму й недискримінації [9, с. 45–50; 22, с. 1–10].

Запровадження зазначених змін сприятиме збереженню мобілізаційного потенціалу механізму умовно-дострокового звільнення для проходження військової служби, одночасно мінімізуючи правові та етичні ризики його застосування. Реалізація таких пропозицій можлива шляхом внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України з урахуванням сучасних міжнародних стандартів і національної правозастосовної практики.

Висновки. Проведений порівняльно-правовий аналіз свідчить, що інститут умовно-дострокового звільнення засуджених для проходження військової служби є винятковим явищем, характерним переважно для періодів збройних конфліктів. У сучасних демократичних державах такі механізми практично не застосовуються в мирний час через суперечність принципам гуманізму, індивідуалізації покарання та рівності. Український механізм, запроваджений Законом № 3687-IX, на сьогодні є одним з небагатьох діючих прикладів такого підходу і відповідає нагальним потребам оборони країни.

Разом з тим зарубіжний досвід підкреслює необхідність подальшого вдосконалення українського законодавства. Зокрема, варто посилити контроль та пробаційний нагляд після служби, розширити критерії виключення, удосконалити процедуру оцінки мотивації та ризику рецидиву, а також запровадити дієві програми соціальної реінтеграції звільнених. Тільки за умови поєднання мобілізаційної ефективності з надійними правовими гарантіями цей інститут зможе повноцінно виконувати як оборонне, так і гуманістичне призначення.

Таким чином, подальше вдосконалення норм ст. 81-1 КК України з урахуванням міжнародних стандартів та національної практики дозволить мінімізувати ризики та забезпечити справедливий баланс між інтересами держави та правами людини в умовах воєнного стану.

Інформація щодо використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті використано інструмент штучного інтелекту ChatGPT (OpenAI) для допомоги в формулюванні окремих положень, мовного редагування та структурування матеріалів. Остаточний зміст статті, наукові положення та висновки визначені та перевірені авторкою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bayatyan v. Armenia [GC], № 23459/03, judgment of 7 July 2011. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int (дата звернення: 21.06.2026).

2. Busco R. A. A History of the Italian and German Prisoner of War Camps in Utah and Idaho During World War II. 2005. URL: https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2646&context=etd (дата звернення: 21.06.2026).

3. Community Corrections in Israel. Global Centre for Correctional Cooperation. 2025. URL: https://globcci.org/wp-content/uploads/2025/02/Israel-Community-Corrections-Probation-Parole-ISRAEL-PROFILE-website-short-2025-1.pdf (дата звернення: 21.06.2026).

4. Forsythe W. J. The Punishment and Reformation of Offenders in England and Wales, 1870–1939. The British Journal of Criminology. 1995. Vol. 35, №. 2. P. 165–184. DOI: 10.1093/oxfordjournals.bjc.a048496.

5. Heinzen J. Une question d'honneur entre gentilshommes? Les officiers français prisonniers et l'usage politique de la parole d'honneur pendant la guerre franco-prussienne de 1870–1871. 2020. URL: https://eprints.whiterose.ac.uk/169059/1/Heinzen_Une_question_d_honneur_entre_gentilshommes.pdf (дата звернення: 21.06.2026).

6. International prisoner transfer and related instruments. UNODC. URL: https://www.unodc.org/documents/organized-crime/Publications/Transfer_of_Sentenced_Persons_Ebook_E.pdf (дата звернення: 21.06.2026).

7. Jones H. Prisoners of War. 1914-1918-online. International Encyclopedia of the First World War. URL: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/prisoners-of-war (дата звернення: 21.06.2026).

8. Legal Regulation on Early Release from Imprisonment: Comparative Experience of Selected Foreign Countries. RSI International Journal of Research. 2025. URL: https://rsisinternational.org/journals/ijriss/view/legal-regulation-on-early-release-from-imprisonment-comparative-experience-of-selected-foreign-countries (дата звернення: 21.06.2026).

9. Luc J.-N. Crime, Histoire & Sociétés / Crime, History & Societies. OpenEdition Journals. 2003. Vol. 7, №. 2. URL: https://journals.openedition.org/chs/pdf/536 (дата звернення: 21.06.2026).

10. McKay C. 'Likely to make good soldiers': mobilizing Britain's criminal classes in the First World War. Historical Research. 2021. Vol. 94, Iss. 265. P. 578–600. DOI: 10.1093/hisres/hyab001.

11. Meier A. N. Early Release and Recidivism. 2020. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/216347/1/dp13035.pdf (дата звернення: 21.06.2026).

12. Oxford Manual on the Laws of War on Land, 1880 (Article 76). ICRC Customary IHL Database. URL: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/v2/rule128 (дата звернення: 21.06.2026).

13. Penal Law, 5737-1977. International Commission of Jurists. URL: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2013/05/Israel-Penal-Law-5737-1977-eng.pdf (дата звернення: 21.06.2026).

14. Steuer K. First World War Central Power Prison Camps. 2013. URL: https://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=history_pubs (дата звернення: 21.06.2026).

15. Van Kalmthout A.M. European Probation Service Systems: A Comparative Overview. 2008. URL: https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/20081_Chapter_1_Comparative_overview.pdf (дата звернення: 21.06.2026).

16. Гриненко О.А. Проблеми умовно-дострокового звільнення в умовах воєнного стану. *Вісник* Національної академії правових наук України. 2025. № 1. С. 198–205.

17. Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо запровадження інституту умовно-дострокового звільнення осіб від відбування покарання для безпосередньої їх участі в обороні країни» від 08.05.2024 р. № 3687-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-20 (дата звернення: 21.06.2026).

18. Козакова І. Parole and related institutions: in the context of European integration processes. *Науковий* вісник Львівського університету бізнесу та права. 2022. URL: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/710 (дата звернення: 21.06.2026).

19. Мельник Я. Я. Удосконалення мобілізації звільнених засуджених до позбавлення волі. Правова журналістика. 2024. № 3 (56). С. 1–6. URL: DOI https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.23 (дата звернення: 21.06.2026).

20. Осадько О. О. Проблемні питання нагляду за особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання для проходження військової служби. Питання боротьби зі злочинністю. 2025. № 1. С. 1–10. DOI: https://doi.org/10.31359/2079-6242-2025-49-193O. (дата звернення: 21.06.2026).

21. Павлова Т. О. Загальна характеристика умовно-дострокового звільнення. 2024. URL: https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/cae21dae-20dc-42de-883b-908da1a40ab7/download (дата звернення: 21.06.2026).

22. Тютюгін В. І. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби (коментар закону та критичний аналіз його приписів). *Вісник* кримінологічної асоціації України. 2024. DOI: https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.306237 (дата звернення: 21.06.2026).

23. Ясеницький Ю. І. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 135–140. URL: https://lsej.org.ua/3_2025/135.pdf (дата звернення: 21.06.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 00.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 00.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 03.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)